

UDK 910:504.06=863

Lojze Peterle *

O VIDNEM IN NEVIDNEM V POKRAJINI

"Drevo je več kot drevo."

Vester

"We can never do merely one thing."

Willems

Zakaj me zanima vidno in nevidno v pokrajini? Zato, ker lahko s pomočjo teh dveh pojmov gledam na koncept geografije, predmet njenega proučevanja, njeno družbeno vlogo in etično razsežnost geografovega dela.

Prav geografske raziskave povezane z onesnaževanjem okolja so na poseben način odprle vprašanje vidnega in nevidnega, ki me tukaj zanima predvsem z vidika predmeta geografove pozornosti. Skušajmo predmet razmišljanja okvirno razčleniti takole:

1. Vidni in nevidni del vplivov človekovih dejavnosti na okolje
2. Prezrti del vplivov človekovih dejavnosti
3. Nevidno kot skrito
4. Nevidno kot prihodnost

---

*Dipl.geogr., samostojni svetovalec, Zavod za družbeno planiranje SRS, 61000 Ljubljana, Gregorčičeva 25, VU

Vidni in nevidni del vplivov človekovih dejavnosti na okolje

Bodimo konkretni in preprosti. Koliko časa se je vil dim iz tovarn in koliko časa so se iz skoraj religiozno obaudovalih proizvodnih enot odtekale v vode ter podtalje strupene odplake, ne da bi spoznali, znali ali hoteli te posledice človekovih dejavnosti obravnavati na geografski način kot relevanten pojav. Med zadnjimi primeri naj v okviru ukvarjanja z okoljsko problematiko navedem odnos do proučevanja tal. Fizikalnih, kemičnih in bioloških sprememb v tleh se dolgo "ni videlo", danes pa postaja onesnaženost tal prvi predmet zanimanja strok in oblasti. Dogaja se le na prvi pogled čuden paradoks, da smo namreč že uspešni pri čiščenju zraka in vode, ob tem pa onesnaženost tal in hrane napreduje, ker tla pač akumulirajo snovi iz zraka in vode, ki še dolgo ne bosta čista.

če bi vzeli večkrat problematiziran pojem kompleksnosti geografije dobesedno, potem bi geografom pri proučevanju pokrajine nič ali vsaj nič bistvenega ne ušlo. Potem mogoče niti ne bi imeli ekoloških problemov v današnjem obsegu, saj bi stroka pravočasno zaznala škodljive vplive človekovih dejavnosti na okolje in razširila vedenje o njih.

Vendar so geografijo dolgo zanimale predvsem najbolj očitni, vidni pojavi (rast mest, tokovi blaga in ljudi, različne transformacije itd.), to pa, kar se je postopoma in na prvi pogled neočitno spreminjalo v kvaliteti okolja, je ostalo precej zunaj temeljnega toka geografskega zanimanja. Ob tem je treba vendar omeniti, da je bila geografija med prvimi, ki je opozorila na pojav onesnaževanja okolja.

In ravno to nevidno ali spregledano je dalo geografiji novega polja. Veda, ki je že davno preseгла "grafijo" v "logijo" dobiva vse bolj razsežnosti "geofilije" ali ljubezni do Zemlje (to seveda ni znanstvena kategorija, je pa z njo lahko pomembno povezana). Pojav

onesnaževanja okolja je geografiji pomagal skoraj k statusu normativne vede. Geografom se je zgodilo podobno kot lovcem - skrbeti morajo za svoj predmet proučevanja. Geograf ni več samo romantični razlagalec zemeljskih pokrajin ali suhoparni pojasnjevalec zakonitosti v naravi in v razmerjih med človekom in naravo, niti le pronicljivi specialist. Okoljske raziskave so geografiji na novo odprle pomen sinteze, enotnosti in povezanosti različnih dogajanj na Zemlji. Na nov način imamo pred seboj spet cel planet.

Bolj nas je začela zanimati kvaliteta pokrajinskih enot Zemlje. Geograf se je vsaj pridružil skrbnikom Zemlje, če že ne zavzema pri tem enega glavnih mest. Izzvan je, če hoče ostati tolmač pokrajinskega obraza Zemlje, k takemu opredeljevanju predmeta in metod proučevanja, da bo ugotavljal relevantne oziroma najpomembnejše posledice človekovih dejavnosti na okolje in njihova prava ozadja.

Vprašanje vidnega in nevidnega je na poseben način sprožil černobil. Na videz se na območju izven evakuacijske cone ni nič zgodilo, vendar je bilo za dolge čase zaznamovano širše območje ekumene in anekumene. Naj razvijemo geografijo strahu?

Prezrti del vplivov človekovih dejavnosti

Posebej je treba omeniti prezrti del posledic človekovih dejavnosti na okolje. Mislím na tisti del sicer zaznanih pojavov, ki se jih stroka iz različnih razlogov ni lotila. Tu ne mislim toliko na nerodnost zaradi slabe metode opazovanja, ampak na neredke pojave, ko je geografija uporabila ideološko politični besednjak in govorila o "napredni" industriji, "naprednem" konceptu razvoja, hvalila poteze oblasti, zanemarjala pa celovito analizo različnih posledic hvaljenih konceptov in politik. Taka vrsta kvalitativnega izražanja seveda ne sodi v terminologijo in način te stroke.

Nevidno kot skrito

Predmet geografije zadeva z ekološkega vidika na skrit način učinkujoče posledice človekovih dejavnosti v okolju. So zakopani sodi z neznano vsebino na znanih in neznanih krajih zadeva geografije ali policije? Obeh, s tem, da geografija lahko spregovori o nastalih ali se možnih posledicah glede na dano geografsko strukturo nekega območja. Bodimo konkretni: raziskava divjih odlagališč nevarnih odpadkov je neodložljiva naloga.

Nevidno kot prihodnost

Spominjam se razprav v geografskem seminarju o razmerju geografije do prihodnosti. Takrat je prevladovalo stališče: prihodnost pustimo raje pri miru. Ravno pojav onesnaževanja okolja nagovarja geografe, da simulirajo procese pod različnimi predpostavkami, da prognozirajo. Stroka je tu zaostala, tako, da po mojem mnenju na njena področja dela brez prave potrebe posegajo druge stroke. Zakaj se ne bi geografija, ki se posveča preteklosti in sedanjosti, zanimala tudi za časovni horizont prihodnosti.

V tej zvezi vidim tudi novo etično razsežnost geografovega dela. Če se je od prevladujoče vloge razlagalca pomaknil k vlogi skrbnika za Zemljo, bi bilo neodgovorno, da ne bi na okoljskem področju raziskav osredotočil pozornost na tiste pojave, ki so najpomembnejše povezani s tem, čemur rečemo vprašanje preživetja.

V zvezi z etiko stroke naj dodam še misel, da v današnjih pogojih ni dovolj biti znanstvenik, da se je treba za pravilno interpretacijo rezultatov raziskav in njihovo uporabo boriti v političnem oziroma v širšem družbenem prostoru.

Naj sklenem razmišljanje s tezami:

1.

Učinki človekovih dejavnosti na okolje so vidni in (vsaj začasno) nevidni. V tej zvezi je potrebna občutljiva sistematizacija različnih človekovih dejavnosti, da bi bila pozornost stroke lahko pravočasno osredotočena na najpomembnejše posledice.

2.

Geografija se je posvečala v preteklosti predvsem (raz)vidnim posledicam človekovih dejavnosti na okolje. Razviti bi morala še bolj občutljivost za zaznavanje manj očitnih procesov in temu prirediti svoj metodološki instrumentarij.

3.

Pojav onesnaževanja okolja je pripomogel k reaktualizaciji geografskega mišljenja in k statusu geografije kot normativne vede.

4.

Novo vrednost dobivata v geografiji pojma: kvaliteta in prognoza.

5.

Geografsko proučevanje onesnaženosti okolja odpira geografu na novo tudi vprašanje njegove etike in družbenega konteksta uveljavljanja njegovih dosežkov.

L. Peterle

THE VISIBLE AND THE INVISIBLE IN THE LANDSCAPE

Summary

The author derives from the basic starting-point that the consequences of the human treatment on the environment are visible and (at least at the first sight or for a while) invisible. At the same time we can discuss about the overlooked influences (because of the ideological reasons or the insufficient method), about the hidden influences (wild dumping - grounds) and about the invisible in the meaning of the future. The degradation of the environment draws attention to the fact that it is not enough if the geograph pays attention only to the obvious macroprocesses but also to the less visible respectively the early phases of the various processes, which can have later a macrospatial extensions. The author thinks that the research of the environment degradation contributed to the reactualisation of the geographic thinking as well as to the development of the geography in the direction of the normative science. Connected to this the notions "quality" and "forecast" are gaining a new value in the geography. The environment degradation study dictates a new ethical consideration for the geographer and raises at the same time a question of a social background of bringing forward the results of the research.